

Gębura, Krzysztof

Chrześcijaństwo na Krymie do VII wieku. Badania nad religią antycznych Greków prowadzone w Instytucie Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach

Szkice Podlaskie 8, 249-252

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Text is made available for use within the framework of permitted use.

KRZYSZTOF GĘBURA

Akademia Podlaska w Siedlcach

CHRZEŚCIJAŃSTWO NA KRYMIE DO VII WIEKU. BADANIA NAD RELIGIĄ ANTYCZNYCH GREKÓW PROWADZONE W INSTYTUCIE HISTORII AKADEMII PODLASKIEJ W SIEDLCACH

Podczas badań, nad religia antycznych Greków zamieszkujących obszary czarnomorskie, prowadzonych w Instytucie Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach, w sposób naturalny pojawiły się świadectwa o chrześcijaństwie na tych obszarach, chcę je zaprezentować w krótkiej formie.

Krym, obecnie republika w składzie Ukrainy, swoim pięknem, żyznością ziemi, możliwościami gospodarczymi i handlowymi nęciła przybyszów z północy i południa. Z północy szły w większości ludy koczownicze, z południa już od VIII wieku przed Chrystusem koloniści helleńscy - rolnicy, rybacy, rzemieślnicy, kupcy. Wytworzyła się tu społeczność coraz bardziej się hellenizująca, gdzie rolniczy i pasterski interior pozostawał w symbiozie z miastem. Kolejno przychodzili Kimmerowie, Taurowie, Scytowie, Alanowie, Sarmaci, Hunowie, Goci, Herulowie i oczywiście Grecy. Od limanu Dniestru do ujścia Donu i Półwyspu Tamańskiego istniało około dwustu greckich polis.

Najważniejsze z nich to Olbia Chersones i Pantikapajonleżący nad cieśniną Bospor, stąd nazywany też Bosporem. Większość miast helleńskich było niezależne pod władzą miejscowych oligarchii, czasowo przyjmując zwierzchnictwo silniejszych. We wschodniej części półwyspu nazywanego w starożytności i średniowieczu najczęściej Tauryda od V wieku przed Chrystusem istniało Królestwo Bosporańskie pod władzą rodzimych i zhellenizowanych dynastii Spartakidów i Aspargidów.

Od 107 r. przed Chrystusem pozostawało w uni personalnej z królestwem Pontu. Po wojnach z Mitrydatesem VI cały Krym dostaje się pod zwierzchnictwo Rzymu. Ograniczało się ono do stacjonowania garnizonów w dość licznych cyta-delach broniących kraju przed najeźdźcami - Dakami, Scytami, Alanami. Około 250 roku po Chrystusie na półwysep docierają ze Skandynawii przez dorzecze Wisły, Dniestru i Dniepru plemiona germańskie - Boranowie, Herulowie, Goci. Ci

ostatni pod wodzą dynastii Amalów stworzyli silne państwo nad brzegami Euksynu¹.

W końcu wieku IV po Chrystusie pojawiają się Hunowie². Wizygoci uchodzą na Zachód, Ostrogoci zostają pod władzą Hunów, by po ich klęsce pójść drogą swych współbraci. Część ich zostaje na Krymie i pozostanie aż do XVIII wieku³.

Hunowie opanowują Regnum Bosporanum. Ich resztki pozostają tam do czasów wypraw Justyniana I (518-527). Justynian opanował Bospór, Hunowie dostali się pod zwierzchnictwo Bizancjum. Pojawia się eparchos Isgudin i comites Opadyn wspomniani w inskrypcjach bosporańskich⁴.

Inaczej Chersonesz. Uniknął on jarzma Hunów w IV i V wieku. Był to najbardziej na północ wysunięty punkt wschodniego Imperium Rzymskiego. Za Zenona I w 488 r. stał tu bizantyjski garnizon. Obszar pogórza wokół Chersonesu zwany Dori zamieszkiwali Goci, którzy złączyli się z Alanami i Taurami⁵.

W VIII wieku pojawiają się Chazarowie. Lud turecki wyznający judaizm⁶.

Chrześcijaństwo dotarło na Krym prawdopodobnie po wypędzeniu Żydów z Palestyny przez cesarza Tytusa⁷. W tradycji chrześcijańskiej dotarł tu apostoł Andrzej⁸ i jeden z pierwszych następców św. Piotra - Klemens⁹. Jego pobyt na wygnaniu opisany jest w „Klementynkach”, z których T. Zieliński wywodził archetyp Fausta. Pierwsi chrześcijanie na Krymie wywodziли się z tradycji syropalestyńskiej¹⁰. Stopniowo dochodzili do wspólnot chrześcijańskich Hellenowie, Taurowie, Alanowie, Goci.

Masowe nawrócenia Gotów na chrześcijaństwo w wersji Ariusza miały miejsce nad Dunajem. Znamy ich biskupa Wulfilę, twórcę alfabetu gockiego, autora tłumaczenia Ewangelii, znamy ich pierwszego świętego Niketasa - popularnego u Słowian jako Nikita.

¹ E. Zwolski, *Kasjodor i Jordanes czyli scytyjska Europa*, Lublin 1984, s. 97.

² E. Zwolski, *Kasjodor i Jordanes czyli scytyjska Europa*, Lublin 1984, s. 97 i in.

³ A. L. Jakobson, *Krym w średnie wieki*, Moskwa 1974, s. 32, oraz J. Strzelczyk, *Goci. Rzeczywistość i legenda*, Warszawa 1984. Por. także A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge Mass. 1963.

⁴ Z roku 522, por. Jakobson, *Krym w średnie wieki*, s. 8.

⁵ *Ibidem*, s. 11.

⁶ Ograniczony wyłącznie do Tory.

⁷ J. Ustinova, *The Supreme Gods of the Bosporan Kingdom*, Leiden - Boston - Köln 1999, s. 228 i n.

⁸ *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques sur la direction de C. A. Bandrillart*, Paris 1953, II, 1601 i n.. Dalej będzie używany skrót DGHE.

⁹ DGHE XII, 1090.

¹⁰ J. Ustinova, *The Supreme Gods...*, s. 227.

Po klęsce Hunów pod wodzą Attyli powracające Bizancjum restauruje zniszczone chrześcijaństwo. Już w początku IV wieku zostaje założone biskupstwo chersońskie. Tradycja hagiograficzna inicjatywę misyjną przypisuje biskupowi Hermanowi z Jerozolimy (lata 300-314). Za czasów Dioklecjana i Konstantyna posyła tam misjonarzy - Bazylego, Eugeniusza, Agathora, Elgidiusza, Eutheriusza, Kapitona - przyszyłych męczenników¹¹. Biskupstwo Chersones in Zecchia obejmowało przede wszystkim tereny zamieszkałe przez Gotów - tzw. Dori. Do chrześcijan należała elita ówczesnego społeczeństwa np. Sawag i Faisparta z Kerczu - odkryto ich grobowiec z roku 491. W Chersonesie istniał chrześcijański cmentarz od IV wieku. Do VII wieku istniały już biskupstwa: Chersońskie (w prowincji Zecchia), Gockie (zwane inaczej Doris lub Doros), Fullińskie (Kalamata?), Sugdejskie (Kaffa) i Bosporańskie. Metropolią było biskupstwo gockie. Chersones w pewnych okresach był arcybiskupstwem, ze szczególnego rodzaju autokefalią. Odrębność posiadało biskupstwo bosporańskie¹². Znamy z imienia wielu biskupów. Metropolita Jan z Bosporu żył w 536 roku w czasach cesarza Andronika II Paleologa. Z tegoż Bosporu biskup Kadmosjestw Nicei w r. 325. Eudoxus, Jan są w roku 518. Późniejsi to Jan, Andrzej VI (680), Jan II¹³.

W Chersonesie oprócz wymienionych wcześniej męczenników znamy też Aedesiusa, Stefana z roku 553, za którego zdarzył się cud św. Klemensa. Georgos z roku 692 był na synodzie w Trullo i zaangażował się w translację relikwii św. Klemensa¹⁴.

Z tych wczesnych czasów pozostały, nawet w dobrym stanie świątynie chrześcijańskie. Budowane były jako bazyliki. Z samego Chersonesu wiemy o istnieniu siedmiu bazylik. Przy niektórych z nich mogły istnieć monasteria. Przetwały też monasteria kute w skałach. Bazyliki były prawie we wszystkich miastach - w Mangupkale, Eski-kermanie, Partenitach k. Bosporu i w samym Bosporze.

Niektóre z tych kościołowi, świadczące o chrześcijaństwie rozpowszechnionym w warstwach wyższych, dotwały do naszych czasów. Większość ludności wiejskiej do XIII wieku pozostała pogańska. Świątynie te przetrwały tolerancyjną epokę Chazarów. Musiały wywierać duże wrażenie na Waregach (Rurykowiczach) i słowiańskich Rusinach - istnieje tradycja, że w jednym z „kupołów” - baptysterium w Chersonesie (Korsuń) ochrzcił się św. Włodzimierz.

Badania początków chrześcijaństwa na Krymie dopiero się zaczynają po przerwie spowodowanej panowaniem ideologii ateistycznej. Każdy rok przynosi

¹¹ V. V. Latyszev, *Żitja św. episkopov Chersonskich, Memoires de l'académie impériale de S.-Petersburg VIII^e*, VIII 1906 n. 3, s. 24.

¹² DHGE, XXI, 871 i 885.

¹³ *Patrologia Graeca LXVI*, s. 183-190; DHGE, IX 1130.

¹⁴ DGHE, VI 636-638.

